

Adatok az 1919-es magyar Vörös Hadsereg eü. szolgálatának történetéhez*

1919 elejére az Októberi Forradalom eszméinek vonzóereje és ennek megfelelően a kommunisták befolyása rohamosan megnövekedett. Érfőben voltak a proletárdiktatúra feltételei. A szociáldemokrata párt vezetősége tárgyalásokba kezdett a még börtönben levő kommunista vezetőkkel, a két párt egyesült és 1919. március 21-én a proletariátus diktatúrája minden ellenállás nélkül kezébe vette a hatalmat.

A Magyar Tanácsköztársaság katonai helyzete már kezdetben rendkívül súlyos volt a burzsoá hadseregek fenyegető támadása miatt. Északon és északkeleten csehszlovák csapatok, keleten és délkeleten a románok, valamint a francia—balkáni hadsereg, délen pedig a szerb csapatok veszélyeztették. Ebben a helyzetben életfontosságú volt a proletárdiktatúra számára fegyveres erejének megteremtése. Az egyesült pártban levő kommunisták kezdeményezésére a Forradalmi Kormányzótanács március 25-én rendeletet adott ki a Vörös Hadsereg megszervezésére. A szolgálati szabályzatot *Szamuely Tibor* vezetésével az orosz szovjet köztársaság hadseregszervezetének mintájára kommunisták készítették el. A rendelet kimondja, hogy az új hadsereg a proletárdiktatúra osztályhaderege kell hogy legyen, melyet a proletár internacionalizmus szelleme hat át.

Április 6-án rendelet jelent meg a hivatásos tisztek igénybevételéről és nemzetközi ezredek felállításáról. A nemzetközi dandár, melyben túlnyomórészt az önként és tömegesen jelentkező orosz hadifoglyok, valamint a forradalmi osztrák proletariátus egységei vettek részt, hősiessen harcolt a Vörös Hadsereg soraiban. 7-én és 8-án rendelet intézkedett a hadosztály-tüzérség és a repülő csapatok átszervezéséről, 10-én egy vasutas-ezred felállításáról, 11-én pedig proletár parancsnokképző tanfolyam megszervezéséről. Sajnos, az utóbbit a súlyos katonai helyzet miatt nem tudták végrehajtani. Április 18-án szervezte meg a Forradalmi Kormányzótanács a politikai megbízottak intézményét, akik azután a hónap vége felé érkeztek meg a csapatokhoz. Május 3-án állították fel a vörös tengerészdandárt, melynek főleg karhatalmi feladatai voltak. Április 19-én a bekövetkezett román támadás hatására, a kommunisták javaslatára fegyverbe szólította a Kormányzótanács az egész proletariátust. A népbiztosok egy része a frontra ment, hogy személyes példamutatásával emelje a proletariátus harci hangulatát. Rövidesen 16 új munkás-

* A Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulójára közöljük ezt a részletet egy tanulmányból, melyet az Eü. Szolgálat egyik hadtörténelmi munkacsoportja dolgozott ki, nagyrészt kiadatlan eredeti levéltári anyag alapján. A hadtörténelmi adatok feldolgozásában nyújtott értékes segítségéért köszönet illeti *Kerekes József* ny. vezérezredes elvtársat. — *Szerk.*

zászlóalj alakult, április 19-én pedig elrendelték a vörös vasashadosztály megszervezését a főváros nyugalmának biztosítására. Ezzel a Vörös Hadsereg szervezésének első szakasza lezárult. A szervezeti felépítés alapját a Károlyi-kormány idejéből átvett dandársoportok alkották. A hadrendi kereteket azonban eleinte még nem tudták egyöntetűen feltölteni és így az egyes hadosztályok létszám, összetétel, harcérték tekintetében nagyon különböztek egymástól. Hiba volt, hogy a csapatokat közvetlenül a hadügyi népbiztosság irányította, távol a hadművelleti egységektől (1).

Ez a lázas ütemű rohamunka, ami egy csapásra felváltotta a Károlyi-kormány tehetetlenségét, nemcsak a harci megszervezés terén, hanem minden téren, így az egészségügyi szolgálat területén is azonnal megindult.

Szervezeti téren nehézséget jelentett, hogy előzőleg beolvasztották a katonaegészségügyi szolgálatot a polgári egészségügybe. A Tanácskormány kezdetben nem tartotta szükségesnek, hogy ezen változtasson, sőt teljesen befejezte az egyesítést. Erre vonatkozott a 4. M. Nj. Nö. sz. rendelet, mely szerint: „A munkaügyi és népjóléti népbiztosság egész terjedelmében átveszi a katonai egészségügyi igazgatást és ezzel együtt az összes állandó jellegű és háborús katonai egészségügyi intézeteket és intézményeket: helyőrségi és csapatkórházakat, gyengélkedőket, egészségügyi anyagraktárakat, honvédervosi alkalmazó iskolát, katonai tan- és nevelőintézetek kórházait, katonai fürdőházakat stb., úgyszintén a Vöröskereszt-egylet feletti ellenőrzést és a felügyelet gyakorlását. A hadügyi népbiztosság hatásköre ezekben az ügyekben megszűnt” (2). Majd egy népjóléti népbiztossági rendelet kimondta: „A katonai egészségügyi intézetek katonai megjelölése megszűnik, az összes katonai kórházak polgári kórházakká alakulnak át. Ezentúl tisztán a működésbeli beosztást jelző megnevezések érvényesek: kórházigazgató, segéddorvos, orvos, rendelőorvos stb. (3).

A későbbiek során ezt nem hajtották végre, mert a gyakorlat kényszerítette a hadvezetőséget az önálló katonaegészségügy megszervezésére és egész sor katonakórház létesítésére.

Eleinte az egyesítés azzal a következménnyel járt, hogy két népbiztosság: a hadügyi és a népjóléti népbiztosság párhuzamosan intézkedett katonaegészségügyi kérdésekben, ami természetesen zavarólag hatott. Ennek ellenére rendkívül tevékeny, új típusú egészségügyi szervező munka vette kezdetét.

Mindjárt március 21-én, tehát a proletárdiktatúra legelső napján, Szamuely helyettes hadügyi népbiztos személyesen intézett táviratot a szegedi kerületi hadügyi parancsnoksághoz, melyben a demarkációs vonalon álló csapatok részére a következő hadtáp és egészségügyi intézmények felállítását rendelte el: egészségügyi oszlop, melynek állománya egy havidíjas orvos, 50 katon, 3 hátszló, 80 hámosló, 40 kocsi, 1 mozgókonyha. Ezenkívül szükség esetén fel kellett állítani 1 sütődét 6 kemencével, 1 autóoszlopot és 3 egységes lépcsőt (4). (Az egységes lépcső, vagy kocsilépcső 8—10 országos járműből állott.) Április 3-án a hadügyi népbiztosság hadtáposztálya minden hadosztály és dandársoport részére a következő hadtápinézetek megszervezésére adott parancsot (5). Minden hadosztály részére állítsanak fel egy egészségügyi intézetet, 1 sütődét, egy gépkocsioszlopot és egy országos járműoszlopot, minden dandársoport részére pedig 1 dandár eü. intézetet, 1 sütődét, 1 táviróküldőnítmenyt és 1 munkásszázadot. E rendeletek teljes végrehajtását azonban a hadiesemények megakasztották.

Alig 2 nappal azután, hogy a népjóléti népbiztosság rendelete kimondta a polgári és katonaegészségügy egybeolvadását, a hadügyi népbiztosság hadtáposztálya kiadta az első alapvető okmányt, mely a katonaegészségügy önálló, átfogó megszervezésére vonatkozik: „Egészségügyi anyagi intézkedések a hadműveleti előgondoskodások során” (6). Ez az utasítás az északi és keleti határ védelmére felvonuló csapatok eü. ellátását szervezte meg. Elrendelte, hogy a csapatok és dandársoportok teljes eü. felszereléssel érkezzenek be a felvonulási körletekbe. Utasítást adott arra, hogy minden dandársoport részére eü. intézetet állítsanak fel. Ennek állományát külön rendelettel is szabályozta, melyet a rendszeresített orvosokon kívül 27 katona, 17 országos jármű, 1 konyha, 41 ló alkotott (7).

A rendelet gondoskodott megfelelő ágylétszámú kórházakról is a csapatok ellátására. 1919 április elején ugyanis az északi felvonulási körzetben nem állt rendelkezésre katonakórház. Csak Szatmárnémetiben volt egy 620 ágyas kórház. Ezért az utasítás elrendelte, hogy még az anyagi felvonulás megkezdése előtt a debreceni, nyíregyházi, valamint a budapesti kerület Kecskemétől északra fekvő katonakórházaiból az összes betegeket adják le a polgári kórházaknak. A kiürített kórházakat pedig a helyszínen rekvirált anyagból ki kellett bővíteni. A felvonulás alatt az északi felvonulási körzet betegellátását az egri, miskolci és budapesti, a keleti körzetét pedig a debreceni, nyíregyházi és nagyváradai kórházaknak kellett elvégezniük. A rendelet továbbá előírta, hogy minden felvonulási körzetben létesítsenek egy-egy tábori egészségügyi anyagraktárt és személyi tartalékot. A raktárak, melyek egyhónapi anyagot tartalékoztak, kötelesek voltak a csapatok előnyomulás esetén követni. A hiányzó eü. anyag pótlására minden polgári kórház átadta nélkülözhetetlen felszerelését a katonakórházaknak. Az anyag egy részéből a körzetekben betegszobákat és számos kisebb tábori kórházat létesítettek.

Az okmányból kiderül az is, hogy a Vörös Hadseregnek ezidőtájt már 16 teljesen felszerelt sebesültszállító és kórházvonat állt rendelkezésére. A vasútvonalak pedig számos betegelhelyező és ápoló állomást létesítettek. Ugyanakkor folyamatban volt már 15 tábori kórház, 8 betegnyugvó-állomás és 9 fürdő-fertőtlenítő állomás felállítása. Mindez azt bizonyítja, hogy a felső irányítás kettőssége ellenére nagy lendülettel folyt április folyamán az eü. hálózat kiépítése.

1919 március végén Budapesten a következő 10 katonai kórház működött: Augusztá-barakkórház, 1. sz. katonai, 4., 5., 6. sz. tartalékkórház, 16. és 17. sz. helyőrségi kórház, Kiscelli úti és Csobánc utcai hadikórház (8). Mínthogy a budapesti helyőrség március 21-én csak kb. 20 000 főnyi volt (9), ez azt mutatja, hogy a budapesti katonai kórházakat elsősorban a várható sebesültek befogadására szánták és valóban a később megindult román támadás alkalmával és a későbbi harcok kezdeti időszakában is a kiürítés a frontokról nagyrészt Budapestre történt (10). A kórházak számára hivatásos kórházi személyzetet toboroztak. A népjóléti népbiztosság hirdetményt tett közzé a sajtóban, hogy sürgősen jelentkezzenek a 17-es vagy az 1-es sz. katonakórházban mindazok, akik a harctéren sebesültvívők, vagy ápolók voltak, vagy a polgári életben kórházi munkát végeztek (11).

A legfontosabb feladat azonban az volt, hogy a Vörös Hadsereg orvosi szükségleteit minél hamarabb fedezzék. Ezért a hadügyi népbiztosság rendeletileg átvette az összes tényleges katonaeorvosokat, akik részére a rendezésig az elsőosztályú polgári orvosi illetményt, családjuktól távol lakóknak

ezenkívül személyi és családi pótlékot folyósítottak. A csapat és a mögöttes országek orvosait (kivéve, ha meghagyásukat kérték), 3 havonként cserélték. A bevonuló orvosokat, ha saját felszerelésük nem volt, a népjóléti népbiztosság szerelte fel, a magukkal hozott ruházat után pedig pótdíjat kaptak (12).

Ez azonban még nem volt elegendő annak az aggasztó orvoshiánynak a felszámolására, melyet a Károlyi-kormány kellően át nem gondolt intézkedései eredményeztek. Ezért a népjóléti népbiztosság elhatározta az országos orvosi kataszter felállítását, hogy biztos alapja legyen a tervszerű orvoselosztásnak. Elrendelte az orvosok kötelező összeírását. A sajtóban sorozatos felhívások jelentek meg erről. A budapesti orvosok részére 48 óras határidőt szabtak meg azzal, hogy a jelentkezés elmulasztása esetén a mulasztót oklevelének megvonásával lehet büntetni (13). Később még szigorúbb felhívás jelent meg, mely szerint az első jelentkezéstől függetlenül minden budapesti orvosnak 45 évig bezárólag ismét jelentkeznie kellett. Ebből látható, milyen határozottsággal és eréllyel fogott hozzá a Tanácskormány a tervszerű orvoselosztás előfeltételeinek megvalósításához. A szigorú rendszabályokra viszont azért volt szükség, mert az orvosok egy része húzódozott a kötelező jelentkezéstől. Példamutató magatartást tanúsítottak a Galilei-kórhöz tartozó kommunista orvosok, akik a toborzáskor haladéktalanul és kivétel nélkül jelentkeztek a Vörös Hadseregbe (15). A jelentkező orvosokat a következő alkalmassági csoportok szerint osztályozták: a) tábori szolgálatra, b) hadtáp szolgálatra és c) helyi szolgálatra alkalmasak.

Az orvoshiány, mindenekelőtt a hadseregben, még sokáig éreztette hatását. Április végén számos alakulat nem rendelkezett a szükséges számú orvossal, vagy egyáltalán nem volt orvosa. Pl. a Szolnokon átvonuló tengerészdandár csapatai sem orvossal, sem gyógyszerrel nem rendelkeztek, csupán egy medikus működött az egyik ezrednél (16). A III/18-as Vas—Sopron zászlóalj április 20-i, a 18. gyalogezred 1. zászlóaljának április 27-i jelentéseiből kitűnik, hogy sem orvosuk, sem egészségügyi felszerelésük nem volt (17). Tudjuk, hogy minden zászlóalnál legalább egy orvosnak kellett volna lennie, azonban még az ezredeknél is alig volt orvos, sőt a csapat eu. intézeteknél is nagy volt az orvoshiány. A 30. dandársorozat 3 orvost, a 4. hadosztályparancsnokság pedig 6 orvost kért eu. intézeteik számára (18). Az igényléseket igyekeztek teljesíteni, a hiányokat esetenként pótolták is, de az egészségügyi szervezés ekkor még korántsem érte el azt a fokot, hogy a szervezetszerű helyeket betölthesse. A hadügyi népbiztosság minden erőfeszítést megtett ebben az irányban. Intézkedett arra vonatkozólag, hogy a budapesti 1. sz. katonakórház állományában levő, de különböző klinikákra vezényelt 236 tartalékos és népfelkelő orvos tanulmányi idejének lejártával a Vörös Hadsereg eu. szolgálatába kapjon beosztást (19).

Fontos szerepe volt az eu. szolgálatnak az új hadsereg toborzásában, melynek gyors üteme nehéz és felelősségteljes munkát kívánt meg a toborzó orvosoktól. Április 9-én megjelent egy szolgálati könyv: „Utasítás a Vörös Hadseregbe lépők orvosi megvizsgálására” címmel (20), mely részletesen előírta az alkalmassági feltételeket. A szigorú feltételeket azonban a gyakorlatban enyhíteni kellett, mert a Vörös Hadseregben minden fegyverfogható férfira szükség volt. A toborzó orvosok azonban ezt az enyhítést gyakran túlzásba vitték. A hibák részben abból is adódtak, hogy az izzó lelkesedéssel, nagy tömegben jelentkező munkásság és dolgozó parasztság nem egyszer az orvosi vélemény ellenére is követelte a hadseregbe való felvételét. Erre mutat a

Pesti Hírlap április 3-i cikke, amely szerint „a toborzásoknál jó a hangulat, azok is katonák akarnak lenni, akiket az orvosok nem vesznek fel”. De valószínű, hogy egyes reakciós szellemű orvosok, részben opportunizmusból, részben tudatosan alkalmasnak minősítettek beteg embereket. A II. Vörös hadosztály parancsnokság 9. sz. napiparancsa megállapította, hogy a toborzásoknál feltűnő nagy számban vettek fel heveny fertőző és főleg nemibetegeket. Elrendelte, hogy a toborzóorvosok pontosan alkalmazkodjanak az utasításhoz és beteget semmi szín alatt ne vegyenek fel, hanem utalják őket kórházi kezelésre. Az utasítás szerint tilos volt a nemibetegek és a váladékos, trachomás betegek felvétele, az többi esetben csak heges, gyógyult formánál engedélyezték a felvételt. Egyéb fertőző betegség (általános gümőkór, kiütéses typhus) esetén a beteget előbb a legközelebbi kórházba kellett beutalni és csak felgyógyulásuk esetén léphettek a hadseregbe. Adatunk van arról, hogy a népjóléti népbiztosság április 28-tól eu. laboratóriumokat állított el a fővárosban, hogy mindenki ingyen és könnyen elvégeztethesse a szükséges orvosi laboratóriumi vizsgálatokat. A vizsgálatokhoz orvosi beutalás kellett (21). Ez a toborzó orvosok számára is megkönnyítette a fertőző betegségek korai kórismézését, a toborzások kezdeti időszakához képest.

Megállapíthatjuk, hogy a Tanácsköztársaság már ebben a kezdeti időszakban is jóval több gondot fordított a katonaegészségügyre, mint előde bármikor. A gyakorlatban kezdetben olyan vezetési módszert alakított ki, ami sok tekintetben ellensúlyozni tudta a polgári és katonaegészségügy egyesítéséből származó hátrányokat. A csapategészségügy vezetését a népjóléti népbiztosság kivette a kerületi eu. hivatalok hatásköréből és az irányítást a hadosztályparancsnokságok eu. előadói keresztül maga vezette. Ehhez tudniuk kell, hogy az egyesítés következményeképpen még előzőleg megjelent egy rendelet (22), melynek alapján az egészségügyi apparátus (eu. főnök, kórházi segédszemélyzet előadója) kivált a kerületi katonai parancsnokságok kebeléből és ügykörét a polgári kerületi eu. hivatal vette át (23). A hadosztályok azonban nem tartoztak a kerületi eu. hivatalokhoz, amint ez a 2. hadosztály 3. és 7. sz. napiparancsából kitűnik. A hadosztályok alárendelt csapatainak összes eu. szükségletét (orvosok, eu. segédszemélyzet, eu. anyag) kizárólag a hadosztályparancsnokság útján, a hadosztály eu. előadó (hadosztály orvos-főnök) véleményezése alapján kellett a népjóléti népbiztosság III/c. osztályától igényelni. A hadosztály megkerülésével beérkező igényléseket nem vették figyelembe (24).

A kormány a katonaeorvosi munka jelentőségét azzal is aláhúzta, hogy kizárólag a Vörös Hadseregben szolgálatot teljesítő orvosok részére orvosi jelvényt rendszeresített (25). A jelvény 2,5 cm átmérőjű, fehér köralapon álló 7 mm széles vöröskereszt, melyet sapkarózsáknak és a zubbony gallérjának két oldalán, a volt rendfokozat helyén viseltek. A bal felkar külső oldalán ugyanilyen jelvényt hordtak (5 cm átmérőjű, fehér köralapon 1,5 cm széles vöröskereszt). Ezt a köpenyen is viselték (26).

Az orvoshiány mellett a másik nagy nehézség a hosszú háború által teremtett és ekkorra már különösen lezúllott, rossz közegészségügyi helyzet miatt állott elő. A kiütéses typhus még áprilisban is problémát okozott. A sárvári alispán március 27-én jelentette a hadügyi népbiztosságnak, hogy kiütéses typhus-járvány lépett fel, sürgősen orvost és ápolót kért (27). A Tanácskormány nagy erővel látott hozzá a fenyegető járvány leküzdéséhez. A munkaügyi és népjóléti népbiztosság a fertőtlenítés ügyének országos meg-

szervezését egy hétagú direktóriumra bízta és szinte azonnal hozzálátott a járványvédelem szempontjából döntő fontosságú tömeges fertőtlenítés megszervezéséhez (28). Nagyjelentőségű volt a közegészségügyi helyzet megjavítása szempontjából a Kormányzótanács március 19-i 21. sz. rendelete, mely a reakciós elem kizárásával, valamennyi lakosra kiterjesztette a betegségi és a baleseti biztosítást. Ezzel megvalósult annak a lehetősége, hogy a dolgozók széles tömegei ingyenes orvosi ellátásban részesüljenek (29). A sikeres járványvédelmet megkönnyítette az is, hogy a Forradalmi Kormányzótanács 70. sz. rendelete értelmében országszerte eu. bizottságokat választottak és ezzel a dolgozó nép széles tömegeit vonták be a közegészségügyi helyzet megjavításáért folyó küzdelembe (30). Súlyos közegészségügyi mulasztás volt, hogy annak idején a hazatérő hadifoglyok fertőtlenítését nem tudták megszervezni és ez volt az egyik forrása a fertőző betegségek elterjedésének az országban. Közvetlenül a proletárdiktatúra kikiáltása után a 204. sz. kórházvonalat parancsnoka jelentette, hogy a volóci fogadóbizottság nem gondoskodott a hadifoglyok fertőtlenítéséről. Mélyen az ország belsejébe szállították a kórházvonalaton még a fertőző betegeket is. Minden szállítmányon 6—8 kiütéses typhusos vagy erre gyanús beteg volt. Miskolcon és Debrecenben a szerelvényeket fertőtlenítették ugyan, de a kísérőszemélyzetet nem helyezték vesztgár alá. Ezért pl. a 33. sz. kórházvonalaton a személyzetből visszafelé menet 5 személy megbetegedett (31). A hadügyi népbizottság már március 24-én körendeletet adott ki a hazatérő hadifoglyok fertőtlenítésére. Volócon megfelelő fertőtlenítőállomást állítottak fel, ahol az emberek fürdetését, szőrtelenítését és tetűellenes kenőccsel való bekenését kellett elvégezni. Csak a jól fertőtlenítettek mehettek tovább (32). E határozott és helyes intézkedések eredményeképpen a kiütéses typhus és más fertőző betegségek száma rohamosan csökkent. Nagyban hozzájárult a közegészségügyi helyzet megjavulásához, hogy áprilisban a fővárosban teljesen megszűnt az influenzajárvány.

A járványvédelmi intézkedéseken kívül is született néhány, egészségügyi szempontból jelentősebb rendelet ebben az időben. Ilyenek: az alkoholelleses tanács felállítása az alkoholelleses küzdelem megszervezésére (33), a fürdőügyek rendezése (34), az orvosképzés reformja (35), az egészségügyi igazgatási ágak újabb átszervezése (36).

A nehéz közegészségügyi és ellátási viszonyok kihatottak a csapatok egészségügyi helyzetére is. Április 15-én a 6. hadosztályparancsnokság jelentette, hogy Kisjenőn és Kürtösön a csapatok között kiütéses typhusjárvány miatt vesztgárat kellett elrendelni (37). Április 4-én jelentette, hogy a csapatok egészségügyi helyzete mind embernél, mind állatnál silány (38). A kiskunhalasi újoncszázad levélben panaszt tett a rossz ellátási viszonyok miatt. Nem volt cipőjük, ruhájuk, takarójuk, legnagyobb részük rühes és tetves volt (39). A szombathelyi 18. sz. félzászlóalj jelentette április 24-én, hogy Muraszombaton március 20. óta áll a demarkációs vonalon, de fehérműváltásra azóta sem volt lehetőség (40). Április 29-én pedig a zalaegerszegi dandárparancsnokság 3352 készlet igényelt táviratilag, mert a legénység fehérműje nagyon rongyos és férges volt, váltani nem tudták (41). Az északi frontról is futott be hasonló jelentés április 26-án, jelentette a 60. dandárcsoport parancsnokság, hogy katonái hiányosan vannak felszerelve, különösen cipőjük hiányzik. Mégis visszaverték a támadó cseheket. Megtudjuk ebből a jelentésből, hogy az ugyanott harcoló 1. vörös vadászászlóalj már kítűnő ruházattal és felszereléssel rendelkezett (42).

*

Mindössze 25 nap telt el a Tanácsköztársaság kikiáltása óta. Folyt a lázas országépítő munka minden területen, amikor a hadseregszervezés eme kezdeti szakaszában bekövetkezett a burzsoá román hadsereg támadása.

Az imperialistákat meglepte a proletárdiktatúra győzelme és első zavarokban Smuts tábornokot küldték Magyarországra tájékozódás céljából. Amikor a visszatérő Smuts jelentette, hogy minden híresztelés ellenére sem lehet számítani a Tanácsköztársaság belső összeomlására, akkor utasítást adtak a román és cseh burzsoáziának, hogy támadják meg Tanács-Magyarországot. Elhatározásukat siettetette, hogy Kratochwill ezredes, a székely hadosztály áruló parancsnoka értesítette őket arról, hogy hajlandó hadosztályával a Tanácsköztársaság ellen vonulni.

A román csapatok április 16-án a demarkációs vonal egész szélességében megindították a támadást. A Tanácsköztársaság akkor még alig 40 ezer főnyi, gyengén szervezett hadsereggel rendelkezett. Az ellenség támadása élesen felfedte a szervezeti gyengeségeket. Minden egység közvetlenül a hadügyi népbiztosságtól kapta a parancsokat, ezért a központi irányítás lassú és bizonytalan volt. Mire a csapatok a parancsot megkapták, már új helyzet állott elő, a hadosztályok, az önálló dandárok egymástól függetlenül harcoltak. A politikai megbízottak csak április vége felé érkeztek meg a csapatokhoz és addig ezek teljesen a jórészt reakciós csapattisztek befolyása alatt állottak, a rémhírterjesztés korlátlanul folyt. Súlyosbította a helyzetet, hogy az arcvonal nagyobbik felét tartó székely hadosztály azonnal megkezdte a visszavonulást és utat nyitott a románoknak.

1919. április 21-én a Forradalmi Kormányzótanács a román front csapatainak egységes vezetésére elrendelte a Keleti Hadseregpáncsnokság felállítását. A főhadiszállás Szolnokon volt, a hadsereg vezérkari főnöke pedig Stromfeld Aurél ezredes, a szociálisan gondolkodó, hazafias, kiváló tehetségű katona lett. Stromfeld nagy eréllyel fogott hozzá az arcvonal megszilárdításához.

Április 24-től érkeztek meg a frontra az első új, főleg ipari munkásokból álló egységek, melyeket a munkástanács április 19-i határozata alapján szerveztek. A hajdúszoboszlói és a nyíregyházi sikeres ellentámadás megállította a román csapatokat, az arcvonal déli részén a 39. dandár és különösen a 6. hadosztály becsületesen helytállott, talán sikerült is volna megfordítani a hadihelyzetet, de a székely hadosztály csapatai, áruló parancsnokuk befolyására, április 26-án Mátészalkán letették a fegyvert. Helyükön mintegy 100 km-nyi rés támadt az arcvonalban, melyen keresztül a román csapatok akadálytalanul vonultak előre. Stromfeld helyesen ismerte fel, hogy ebben a helyzetben nem marad más hátra, mint a csapatok visszavonása a Tisza mögé, hogy ott a folyó természetes védelme alatt újra rendezzék őket. A hadsereg 3 gyűjtőállást foglalt el, Tokajnál, Tiszafürednél és Szolnoknál, melyek fedezete alatt a visszavonulás a Tisza mögé teljes mértékben sikerült, bár a legtöbb egység, a 6. hadosztály kivételével rendetlenül vonult vissza.

A román támadás fejlődése kezdeti szakaszán érte a kiépülőben levő katonaegészségügyi szolgálatot. Éppen ezért az áprilisi harcok alatt rendszeres, szervezett katonaegészségügyi ellátásról még nem beszélhetünk. Különösen megnehezítette a helyzetet az egységes katonaegészségügyi vezetés hiánya. A keleti hadseregpáncsnokság megalakulása után a népjóléti népbiztosság egy fiatal polgári orvost küldött oda megbízottként az eü. szolgálat irányítására. Guth Antal népjóléti népbiztos is járt lenni Szolnokon. Tör-

téntek is bizonyos intézkedések a polgári orvosok behívásáról, a gyógyszerellátásról, az orvosi rendelések szabályozásáról polgári és katonai személyek számára és ezek közül különösen kiemelkedő az az intézkedés, mely a hadsereg járványvédelmi munkájának irányítására egy 3 orvosból álló „közegészségügyi bizottságot” szervezett, mely a hadseregpárancsnokságot később Gödöllőre követte és eredményes munkát végzett.

Rövidesen azonban nézeteltérések, súrlódások támadtak a hadseregpárancsnokság és a népjóléti népbiztosság orvosmegbízottja között. Utóbbi teljesen önállóan akart intézkedni, hivatkozva arra, hogy közvetlenül a népjóléti népbiztosságnak van alárendelve és még eü. helyzetjelentést sem volt hajlandó adni a hadseregpárancsnokságnak, mire ez őt április 30-án visszaküldte Budapestre. A háborús helyzet élesen rámutatott annak az állapotnak tarthatatlanságára, ami a polgári és a katonai egészségügy összeolvasztásából származott és lényegében kettős vezetést eredményezett a katonaegészségügyi szolgálat terén. A Tanácskormány ebből rövidesen le is vonta a gyakorlati következtetéseket.

A sebesültek kezelése és kiürítése még nem mutat fel egységes rendszert a román támadás idején. A helyi lehetőségekhez mérten rögtönzött megoldásokat választottak. Azonban már a románok elleni harcok alatt megmutakozott a Vörös Hadsereg sebesültszállítási rendszerének az a jellemző sajátossága, ami a későbbiek folyamán azután teljesen kidomborodik, hogy nemcsak a sebesültek kiürítése, hanem gyakran kezelésük is elsősorban a kórházvonalakra, vagy vasúti kocsikban berendezett mozgó segélyhelyekre támaszkodik. Erre utal az a jelentés, melyben április végén a 4. hadosztályparancsnokság egy kórházvonalat kiküldését kérte a püspökladányi állomásra azért, hogy ott, mint tábori gyengélkedő ellássa a sebesülteket és betegeket. Miután megtelt volna, beszállította volna őket a szolnoki kórházba. A népbiztosság nem egyezett bele abba, hogy a kórházvonalat gyengélkedő céljára lefoglalják. A Szolnokon állomásozó 3 kórházvonal közül egyet Püspökladányba irányított azzal a feladattal, hogy a kiürítést végezze el, de gyengélkedőül nem volt szabad felhasználni (43). Az utolsó tiszántúli ellentámadásoknál pedig a 6. hadosztály vasúton rendezett be magának rögtönzött egészségügyi intézetet. E hadosztály számára egyébként a hadügyi népbiztosság hadtáposztálya április 21-én kirendelt egy hadosztály egészségügyi oszlopot, melynek állománya a következő volt: 1 személykocsi, 3 kötőzőhelykocsi, 3 egészségügyi anyagkocsi, 2 eleségkocsi, 8 sebesültszállító kocsi, 1 mozgó tábori konyha, 38 hámosló, 1 hátasló, 1 vonatvezető és 20 hajtó katona (44). A kórházvonalak célszerű felhasználása azt mutatja, hogy a tábori egészségügyi szolgálat legfontosabb feladatát a sebesültek minél gyorsabb hátraszállításában látta.

A Tiszántúli kiürítése, a csapatok gyors és túlnyomórészt rendetlen visszavonulása nagy veszteségeket okozott egészségügyi anyagban is. Különösen érzékeny volt ez a veszteség azért, mert a székely hadosztály volt a legjobban ellátva aránylag egészségügyi felszereléssel. Amikor a székely hadosztály parancsnoka áruló magatartása miatt hátrálni kezdett, katonái nagy tömegben adogatták el a lakosságnak lovaikat és egyéb felszerelési cikkeiket. Erről az 1. vörös ezred 1. vörös zászlóaljának parancsnoka tett jelentést a hadügyi népbiztosságnak (45). Nem kétséges, hogy az egészségügyi anyag nagyrésze hasonló sorsra jutott. A székely hadosztály zűrzavaros rendetlenségben hátráló csapatai a Honctőnél álló kórházvonalat erőszakosan megszállták és

azon vonultak vissza (46). A becsületesen küzdő 39. dandárnak és a 6. hadosztálynak is az volt a főgondja, hogy ki tudja magát vágni abból a nehéz helyzetből, melybe a székely hadosztály árulása folytán került. Egyedül a 6. hadosztály, melynek politikai megbízottja, Münnich Ferenc elvtárs, kitűnő politikai nevelőmunkát végzett és a későbbiek folyamán is ez a hadosztály volt a Tanácsköztársaság egyik legharcképesebb egysége — vonult vissza teljes rendben, de eü. anyagból ez is csak a hordozható csapategészségügyi felszerelést hozta magával és csak a legszükségesebb segélynyújtásra szorított. Debrecenből az ottani zűrzavar miatt alig lehetett eü. anyagot menteni.

Végeredményben a Tanácsköztársaság legelső napjainak nagy lendülettel meginduló egészségügyi intézkedéseit a burzsoá román hadsereg támadása átmenetileg elsodorta, a hadsereg újjászervezése idején azonban ezek a kezdeti intézkedések adták meg az alapot a szervezett katonaegészségügyi szolgálat felépítésére.

IRODALOM:

1. *Simonyi Árpád*: Az egészségügyi szolgálat rövid kivonatokban a vörös uralom alatt. HL kiadatlan kézirat. — 2. „Tanácsköztársaság” 1919. IV. 6. 11. sz. — 3. HL 2204/III. c. M. Nj. NB. — Bp. Kat. ker. 99. sz. pcs. — 4. HL 5270. eln. 6. — 1919. Hüb. 56. pcs. — 5. HL 328/203. Ht. eln. 5. — 1919. Hüb. 62. o. — 6. HL 62. cs. Hüb. 408/251. Ht. — 1919. — 7. HL Hüb. 62. o. 328/218. Ht. — 1919. — 8. HL Hüb. 57. o. 90 937/1919. III. 25. — 9. A Rákosi-per. 312. lap. — 10. *Simonyi Árpád*: Az egészségügyi szolgálat rövid kivonatokban a vörös uralom alatt. HL kiadatlan kézirat. — 11. „Vörös Újság”, „Pesti Hírlap”. — 12. HL Hüb. 62. o. 96 769/56. — 1919. III. 31. — 13. „Tanácsköztársaság” 4. sz. III. 29. — 1. sz. — 14. „Pesti Hírlap” 1919. IV. 25. — 15. *Flamm S. dr.* közlése. — 16. HL Hüb. 62. o. 219/269. Ht. — 1919. — 17. HL 420/262. Ht. 62. cs. — HL 424/250. Ht. 62. cs. — 18. HL Hüb. 62. o. 428/266. Ht. — 1919. IV. 28. — 19. HL Hüb. 57. o. ag. — 1919. IV. 6. — 20. H—1. Szolg. utasítás 1916. *Simonyi Árpád*: Az eü. szolgálat rövid kivonatokban a vörös uralom alatt. HL kiadatlan kézirat. — „Népegészségügy” 1920. VI. 15. 11. sz. — 21. „Egészség” 1919. V—VI. sz. — 22. 3926/el. 57—1919. Hüm. — 23. HL II. ho. 1. sz. napi pcs.: — 1919. IV. 6. — 24. HL II. Vörös ho. napi pcsai 8867/el. 7. — 1919. sz. Hüb. — 25. „Pesti Hírlap” 1919. ápr. 2. sz. — 26. HL 1955/1919. MNN. sz. — 27. HL Hüb. 93 696/57. — 28. „Egészség” 1919. V—VI. sz. — 29. „Népegészségügy” 1920. III. 1. 4. sz. — 30. „Tanácsköztársaság” 1919. IV. 25. 27. sz. — 31. HL Hüb. 57. o. 98 456. — 1919. — 32. Vörös Hds. hdműv. naplója. — 33. HL 16. sz. Korm. Tan. rend. — 34. 63. sz. Korm. Tan. rend. — 35. Szabó Ervin Kvtár 61/07. sz. újságcikkdokumentum. — 36. 23. MNN. sz. rend. — 37. HL Hüb. 415/258. 62. o. — 38. HL Hüb. 424/254. Ht. 62. o. — 39. HL Hüb. 418/266. Ht. — 1919. IV. 18. — 40. HL Hüb. 424/266. — 1919. Ht. 62. o. — 41. HL Hüb. 62. o. 430/279. — 1919. — 42. HL Hüb. 427/250. 62. o. — 1919. — 43. HL Hüb. 62. o. 426/296. — 1919. — 44. HL Hüb. 421/265. Ht. 62. — 1919. — 45. HL Hüb. 62. o. 427/257. Ht. — 1919. IV. 27. — 46. *Breit József*: Az 1918—19-es forradalmi mozgalmak és a vörös háború története. I. köt.

(Rövidítések: HL = Hadtört. Levéltár; Hüb = Hadügyi népbiztosság; Hüm = Hadügyminisztérium; Ht = hadtáp; MNN (M. Nj. Nb.) = Munkaügyi és Népielőtti népbiztosság).